

צרפת בשעת הדמדומים

“מרד הסטודנטים” של אביב 2006

:: גיל מיכאלי

לפתור את כל הבעיות. כמו נפוליון, גם דה-וילפן בן לנבחר הציבור.

דה-וילפן כורה בורות ונופל בהם

הדרמה אותה חייתה צרפת באביב האחרון היא מעשי ידיו של ראש הממשלה דה-וילפן ותוצאת מחדליו של הנשיא, ז'ק שירק. לפני שנה הטיל שירק על חביבו דה-וילפן את המשימה להוריד את האבטלה בצרפת. דה-וילפן בחר לתקוף את האבטלה באמצעות חקיקה חד-צדדית שמטרתה “הגמשת שוק העבודה”. באופן מעשי, כוונה החקיקה להקלה על המעבידים לפטר עובדים. במקום להכנס למשא ומתן עם המעסיקים והעובדים החליט דה-וילפן לתקוף באופן עצמאי את צוואר הבקבוק של התעסוקה: הצעירים בני פחות מ-26. באיזורים מסויימים מגיע שיעור האבטלה של קבוצה זו ל-30%. צעדי חקיקה ראשונים עברו בשקט בסתיו האחרון, ובאביב החליט דה-וילפן, המעורר מהצלחתו, על צעד נוסף – החוק המאפשר פיטורים שרירותיים של עובדים בני פחות מעשרים ושש. חזית ההתנגדות האוטומטית התגייסה נגד היוזמה אך ההערכה הייתה שגורלה יהיה כגורל ההתנגדות הקלושה מן הסתיו האחרון: נביחות טקסיות לעבר השיירה. הנסיונות הראשונים לעורר תנועת מחאה נראו חסרי סיכוי עד שדה-וילפן הציל אותן. האופי החד צדדי של המהלך גרם לסגירת שורות בקרב האיגודים המקצועיים (שחלקם קיבל את הצעדים הקודמים של הממשלה). לכך הצטרף צעד מפתיע וטפשי עוד יותר: ראש הממשלה החליט לדלג על הדיון בפרלמנט. החוקה הצרפתית מאפשרת לממשלה להעביר חוקים גם ללא הצבעה בבית התחתון, ובלבד שהתקבלו בבית העליון. מפלגתו של דה-וילפן נהנית מרוב מוחלט הן בבית התחתון והן בבית העליון, אך הוא החליט להשתמש בסעיף עוקף הפרלמנט. הבז העמוק שלו לנבחר הציבור ולפטוטיהם

הפגנות הסטודנטים ששיתקו את האוניברסיטאות בצרפת באביב האחרון ותנועת המחאה שהן יצרו אלצו את ממשלת צרפת לסגת מכוונתה לשנות בחקיקה את יחסי העבודה. על הפרק עמדה יוזמת חקיקה שתיצור חוזה העסקה חדש המיועד לעובדים מתחת לגיל 26. החוזה החדש היה אמור לאפשר למעסיק לפטר את העובד ללא נימוק עד שנתיים מיום החתימה או עד שימלאו לעובד 26. האירועים הדרמטיים והמתקשרים של המחאה הציבורית תורגמו מיד בהתאם לדפוס החשיבה של ה”ימין” וה”שמאל” המסורתיים, באירופה ובישראל, ותוייקו, כרגיל, תחת “הוכחות לצדקת דרכנו”. אבל ניתוח פרטני של הפרשה מצביע על תהליכים מורכבים ולא מובנים מאליהם.

לפני שנה נכנס לתפקיד ראש ממשלת צרפת דומיניק דה-וילפן: איש צעיר (יחסית) ונאה, היסטוריון (מחברו של ספר שעוסק בגלות אלבה של נפוליון) ומשורר. האיש המוכשר הזה מעולם לא נבחר לתפקיד כלשהו. הקריירה המדהימה שלו הקפיצה אותו מתפקיד לתפקיד בשירות הציבורי ומשם לתפקיד אמן (“מיני פוליטי”) כראש מטה האליזה לאחר בחירתו של שירק ב-1995. דה-וילפן לא בחר במקרה בנפוליון להיות גיבור הספר שחיבר. כמו הקיסר הצרפתי, מאמין גם דה-וילפן בגאוניותו של האיש הגדול וביכולתה של מנהיגות סוחפת

דה-וילפן לא בחר במקרה בנפוליון להיות גיבור הספר שחיבר. כמו הקיסר הצרפתי, מאמין גם דה-וילפן בגאוניותו של האיש הגדול וביכולתה של מנהיגות סוחפת לפתור את כל הבעיות. כמו נפוליון, גם דה-וילפן בן לנבחר הציבור.

הקרה
הקרחון

“צריך לשנות את דרך החשיבה בכל התחומים. להפריט את החינוך, את הבריאות, את בתי הכלא, את המתנסים, את הטיפול הסוציאלי, בקיצור, את כל מה שזו” (אורי יוגב, לשעבר ראש אגף התקציבים באוצר, מכה שנית, “ארץ אחרת”, גליון אפריל-מאי 2006)

אחרי שהצהיר לפני כשנתיים כי הישגה הגדול של הממשלה הקודמת היה חיסול העבודה המאורגנת בישראל, שב יוגב ומציג לציבור את מרכולתו הניאו-ליברלית הקיצונית. לא ברור מה מדאיג יותר: הפשטנות או הלהט המשיחי. שני צדדיו של הפונדמנטליזם.

הבזז העמוק של דה־וילפן
 לנבחרי הציבור ולפטופוטים
 גרם לו לבצע שגיאה גסה
 אשר אילצה את השמאל
 המושפל להעביר את הדיון
 מבית הנבחרים לרחוב
 ולחבור לגורמים הרדיקליים
 שעסקו מזה שבועות אחדים
 בניסיון ליצור מומנטום של
 מחאה.

לימודיו ימצא בקלות משרה מעניינת ומשפיעה
 ובשכר גבוה. האוניברסיטאות (ובכללן גם אלה,
 כמו הסורבון, ששמן עדיין מעורר כבוד בחו"ל)
 עברו תהליך פרולטריוזיה שהפך חלק גדול מהן
 למעין קולג'ים המנפקים תואר ראשון לכל. מי
 שיצא לרחוב הוא אם כן מי שחרד שהדיפלומה
 עליה הוא עמל לא תבטיח לו משרה קבועה
 בשכר נאה ותנאים סוציאליים (ביטוח בריאות
 ופנסיה) טובים.

עוד מאפיין מעניין של תנועת המחאה: חלק שולי
 בלבד מן הסטודנטים והעובדים חברים באיגודים
 המקצועיים ולמעשה שיעור החברים בארגונים
 אלה בצרפת הוא הנמוך באירופה (פחות אפילו
 מאשר בבריטניה). כאמור, האיגודים המקצועיים
 החבוסים, המאגדים בממוצע פחות מ-8% מן
 העובדים, קפצו על עגלתם של הסטודנטים
 רק לאחר שראש הממשלה והנשיא כמעט
 הכריחו אותם. מה שהתחולל בצרפת בחודשים
 האחרונים הייתה הצגה צרפתית ייחודית: בימים
 הראשונים התקשו מארגני התנועה להשיג

גרם לו לבצע שגיאה גסה אשר אילצה את
 השמאל המושפל להעביר את הדיון מבית
 הנבחרים לרחוב ולחבור לגורמים הרדיקליים
 שעסקו מזה שבועות אחדים בניסיון ליצור
 מומנטום של מחאה. המפלגה הסוציאליסטית
 והאיגודים המקצועיים קפצו על עגלת המחאה
 אך לא הצליחו ליטול את המושכות מידי
 העגלון - הגורמים הרדיקליים והמהפכניים
 ביותר בקרב ארגוני הסטודנטים והתלמידים.

כמו ידיו יצר דה־וילפן את הקואליציה
 שהצליחה להפיל את החוק שלו. לרגע נדמה
 היה שמול הגל הגואה קיבל דה־וילפן את
 ההחלטה שנופוליון היה מקבל: קרב מכריע עד
 האיש האחרון. אולם דה־וילפן לא היה המצביא
 העליון. תפקיד זה שמור לנשיא שירק, וזה בחר
 להיכנע ללא קרב מול מחאת הרחוב. החוכבנות
 הפוליטית של שירק ודה־וילפן קלעה את
 השמאל הפרלמנטרי למצב קשה. החלק
 הרדיקלי ביותר של השמאל, בסיועו של ראש
 ממשלה מן הימין, הצליח למלכד את הסוציאל-
 דמוקרטים ולהובילם באף לכיוון שלא בטוח
 שרצו ללכת בו. דבר דומה התרחש לפני שנה,
 בפולמוס על אישור החוקה האירופית. המפלגה
 הסוציאליסטית קראה לצרפתים להצביע בעד
 טיוטת החוקה, אך דווקא השמאל הרדיקלי,
 אשר קרא להתנגד לחוקה בינונית כדי לנסות
 ולהשיג חוקה מושלמת (הבזז למציאות, צחי
 האוטופיה), הצליח לשכנע בוחרים רבים
 שבסך הכל רצו להביע שאט נפש מהמערכת
 הפוליטית. כעת חזר המצב על עצמו בפרשת
 חוק ההעסקה החדש. מי שמבקש הכרעה כוחנית
 במקום התייעצות רחבה ודיון יסודי, מסתכן בכך
 שלוחמי גרילה פוליטית מיומנים יכריעו אותו
 ואת שותפיו הפוטנציאליים גם יחד.

תנועת המחאה של הסטודנטים - מבט
 מקרוב

הסטודנטים שנטלו חלק בתנועת המחאה
 והמוסדות בהם התחוללו הסצנות הדרמטיות
 והמתקשרות ביותר כבר מזמן אינם מייצגים את
 העילית הצרפתית. המוכשרים ביותר (ובמיוחד
 אלה שנולדו וגדלו בתנאים שאפשרו להם לפתח
 את כישוריהם) אינם לומדים באוניברסיטאות
 אלא במה במכונה "בתי הספר הגדולים".
 מוסדות ממלכתיים אלה מהווים מערכת השכלה
 גבוהה מקבילה, והסטודנטים הלומדים בהם
 נעדרו כליל מתנועת המחאה. הסיבה לכך
 פשוטה: עתידם של בוגרי מוסדות אלה (עדיין)
 מובטח. מי שלומד בהם עדיין מאמין שעם סיום

אפילו את תמיכת הסטודנטים, ובמקרים רבים
 הופיעו רוב הסטודנטים לשיעורים למרות
 החלטות על השבתה כוללת. אולם, בסיועו של
 ראש ממשלה שלא פסח על אף שגיאה אפשרית,
 ותוך גיוס מוטיבציות שונות ומשונות הצליח
 אבנגרד זעיר אך ברוך כישורים ובעל מסורת
 פוליטית וניסיון עשירים ביותר לכפות את
 רצונו.

שמאל וימין כלי תשובות

לכאורה מאבקם של הסטודנטים נגד חוק ההעסקה החדש נראה כמאמץ להגן על העבודה באופן כללי ולא על קבוצת עובדים זו או אחרת. למעשה, מדובר בתנועה שהשותפים לה חרדים לאינטרסים הקבוצתיים שלהם. זהו מרד המעמד הבינוני שהגלובליזציה מאיימת על הביטחון הכלכלי שלו, תלמידי מוסדות להשכלה גבוהה מסוג ב' ועובדי מדינה וחברות ממשלתיות. השמאל (כלומר הסוציאליסטים, הירוקים והקומוניסטים) הצטרף לאלקטורט שלו (המעמד הבינוני) בביקורת חריפה על חוק העבודה החדש מבלי שהוא מסוגל להציע אלטרנטיבה ראויה לשמה אותה ניתן ליישם בהקשר הפוליטי והגאופוליטי הקיים. כמו דחיית החוקה האירופית בשנה שעברה, מדובר במחאה ושלייה ולא בהצגת תפיסה אלטרנטיבית ברורה של המשולש חברה-כלכלה-פוליטיקה. במלים אחרות, המרד נגד חוק ההעסקה היה פעולת-גרילה פוליטית מזהירה, אך נטולת אסטרטגיה. בפעולה כזאת אפשר, אולי, לכבוש עמדות כוח, אך אי אפשר להפיק מהן תועלת.

העובדים הלא מאוגדים ושאר הנימנים על העשירונים הנמוכים לא הצטרפו למאבקם של הסטודנטים והשמאל. הם מוצאים בית פוליטי, או לכל הפחות תפיסת עולם המדברת אל ליבם, בקצה השני של המפה הפוליטית, אצל הימין הסמכותני-לאומני-סולד מזורים. לה פן, יש להזכיר, נהנה מזה כמה מערכות בחירות מתמיכתו של כמעט כל מצביע צרפתי חמישי ורק שיטת הבחירות (המנצח לוקח הכל) מונעת מן החזית הלאומית שלו מלהיות המפלגה השלישית בגודלה בפרלמנט. משום כך, לה פן הוא זה הקובע את סדר היום הפוליטי בצרפת: בימין המתון יודעים שלא ניתן לנצח בלי תמיכת בוחרים המסכימים עם לה-פן או חושבים ש"יש משהו במה שהוא אומר". סרקוזי, המועמד המוביל של הימין-מרכז והמרוויח הגדול ממחאת הסטודנטים ותבוסתם המשפילה של הצמד דה-וילפן-שירק, משתית את האסטרטגיה שלו על פיתויו של אלקטורט זה.

האבטלה הגבוהה (למעלה מ-9%) מרחפת כחרב מתהפכת מעל צרפת ומאבקם של הגורמים הפוליטיים השונים בתופעה חסר תנופה והשראה. לא המפלגה הסוציאליסטית ולא גוש הימין מסוגלים להציע תפיסת עולם מגובשת ומסתפקים בצעדים שלטענתם יורידו את האבטלה. לרשדוש הרעיוני מצטרפת אפיסת כוחות פוליטית כללית אותה מעצים הסוף המתמשך של שלטונו של

נשיא עיף (למרות שהוא צעיר בעשר שנים משמעון פרס). המדינה אינה מצליחה לתת תשובות פוליטיות והרלבנטיות שלה כמסגרת התייחסות הולכת ופוחתת.

כישלון פרויקט החוקה האירופית והשלכותיו על עתידה של אירופה

תקופת ההמתנה שבין עידן מדינת הלאום למה שיבוא בעקבותיו מלווה בכל תופעות הלוואי של שעת מדומים. כישלון פרויקט החוקה האירופית לפני שנה דחה בעשור לפחות ניסיון (בעייתי כשלעצמו) לסגור את הפער ולהמציא מסגרות ומנגנונים על-מדינתיים ועל-לאומיים. עיכוב זה יוצר תנאים נוחים לטרוריות מתלהמות או נוסטלגיות-שמרניות. העובדה שאותם גורמים שעמדו מאחורי תנועת המחאה של אביב 2006 אחראים גם ליירוט החוקה האירופית מזכירה את הפסילה הגורפת של הסוציאל דמוקרטיה בשנות השלושים של המאה העשרים. מי שסבור שכדי שיהיה טוב צריך קודם לכן להיות הרבה יותר גרוע עלול לצאת ורק חצי תאוותו בידו. כרגע נראה שקסמה של מחאת הסטודנטים והכח המגייס שלה נובע בדיוק מהלכי רוח מסוג זה.

לא ניתן לתקוף בעיות יסוד אלה מבלי לטפל בסוגיית איחוד אירופה, ולכן הכישלון באישור החוקה בשנה שעברה חמור כל כך. אירופה ממשיכה לדחות את ההחלטה בדבר חיזוק האופי הפדרטיבי שלה, יצירת רשות מבצעת מרכזית בעלת סמכויות (ממשלת אירופה) וצידוד של רשות זו במקל גדול - צבא אירופי. לכן, הדיון הפוליטי על עתיד אירופה ממשיך להיות מפוצל בין המדינות. מה ההגיון בקיומן של מסגרות פוליטיות ושל אגודים מקצועיים נפרדים בכל אחת ממדינות האיחוד האירופי? מה ההגיון בחוקי הגירה נפרדים? בעוד הפירמות שוחות כדגים במי הכלכלה האיזורית והעולמית הולך וגדל הפער בינן לבין המסגרות המדינתיות והפוליטיות. הסכנה הגדולה בפניה ניצבת אירופה, וצרפת בתוכה, היא פשיטת רגל כפולה של המערכות הלאומיות והמערכות האירופיות, חוסר אמון גורף במוסדות המדינה ובמסגרות המשותפות אשר יביא לקריסת המימד הפוליטי של התרבות האירופית. צרפת, מדינת הלאום בהא הידיעה, ומי שההיסטוריה שלה עצבה את המחשבה ואוצר המילים של הפוליטיקה בת זמננו, נמצאת היום בעיצומה של התפוררות המודל שאותו יצרה. שבויה בקורי עברה, לא ברור מאין תקח את העוצמה הדרושה לקפיצה הגדולה אל העתיד.

בסיועו של ראש ממשלה שלא פסח על אף שגיאיה אפשרית, ותוך גיוס מוטיבציות שונות ומשונות הצליח אבנגרד זעיר אך ברוך כישורים ובעל מסורת פוליטית וניסיון עשירים ביותר לכפות את רצונו.

המרד נגד חוק ההעסקה היה פעולת-גרילה פוליטית מזהירה, אך נטולת אסטרטגיה. בפעולה כזאת אפשר, אולי, לכבוש עמדות כוח, אך אי אפשר להפיק מהן תועלת.

גיל מיכאלי הוא דוקטור להיסטוריה של צרפת במאה התשע-עשרה